

Неизвестни ръкописи на Змей Горянин В манастира „Седемте престола“ творецът пише любовна лирика

Мариана Кирова

Змей Горянин (1905–1958) е сред малцината български писатели, които знаково се оттеглят от обществения живот у нас след установяването на комунистическата власт през 1944 г. Автор на повече от 50 книги и брошури със стихове, разкази и романи, той е бил един от най-обичаните и четени автори в България.

Русенецът Змей Горянин (Светозар Акендиев Димитров) пристига през 30-те години в София и за кратко успява да навлезе в литературните среди – сътрудничи на списанията „Хиперион“, „Българска мисъл“, „Литературен глас“, на вестниците „Зора“, „Пладне“, „Земеделско знаме“ и др. Под перото му излизат сборникът с разкази „Последният ден“ (1936), историческите романи „Кнез Иван Кулин“ (1936), „Бачо Киро“ (1937), „Дунавът тече“ (1938), „Силата на робите“ (1939), „Звезда керванджийска“ (1941), повести и разкази за деца и юноши, религиозни стихове, над 2 000 епиграми, много от които все още непубликувани. Заедно с Елин Пелин той издава списание „Българска марка“.

Десетилетия наред след 1944 г. публикуването на неговото творчество е било забравено, защото през периода 1941–1942 г. Змея Горянин е работил като секретар на Дирекцията на националната пропаганда (т. нар. Служба по печата). И макар с неговия подпис да излизат книгите на Георги Караславов, Христо Радевски, Младен Исаев и други леви творци, през 1945 г. той е осъден от „Народния съд“ на една година затвор за „великобългарски шовинизъм“ – заради стремежа му да възвеличи в романите си националния дух. Той споделя килиите с големия български учен проф. Михаил Арнаудов. Книгите на Змея попадат в „Списъка на фашистката литература“, иззети са от библиотеките и до края на живота си той не получава възможността да издава.

„Другарю Змей, уведомяваме Ви, че предложеният от Вас ръкопис не е включен в издателските ни планове“, четем в запазената кореспонденция на писателя. Дейният творец, чиито близки приятели са

Елин Пелин, Александър Балабанов, Фани Попова – Мутафова и Васил Стоилов, неочаквано за всички взема решение да се оттегли в манастира „Седемте престола“ на изток от Врачанския балкан, за да намери покой и усамотение до края на дните си. (В този манастир през 1799 г. се е укривал от турците Софроний Врачански. Църковната обител е приютявала и Васил Левски, когато той обхождал близките села, за да създава революционни комитети.) В килиите на „Седемте престола“ Змей Горянин продължава да пише исторически повести и религиозни стихове, като заедно с един от отците събира и богата езотерична библиотека.

Изненадващо обаче преди година и половина стана ясно, че има още един аспект от творчеството на Змея – в манастира той твори и любовна лирика. Някои от стиховете са датирани, като на тях е обозначено, че са писани в началото на 1957 г., вероятно по време на негово кратко завръщане в София. Стихотворенията – общо 16 на брой, са посветени на много по-млада от него жена, на момиче, чието име дори е назовано в стиховете. Възрастната дама, която на 15 ноември 2011 г. предостави ръкописите на Националния литературен музей, носи същото име, макар категорично да отрича тя да е била последната любима на Змея. Тези стихове на Змей Горянин, писани в последната година от живота му, според дарителката, са били дадени за съхранение на неговия племенник Пламен – един от синовете на Ото (Панайот – брат на Змей Горянин).

Вероятно лиричните творби са били написани, за да бъдат подарени на техния адресат, защото те нямат копия в стриктно подредения личен архив на твореца. Освен това тези строфи разкриват един непознат аспект от душевността на Змея – безсилието и безпомощността му пред едно страстно чувство, което в младините си не е възпявал в стих. Още по-загадъчното е, че обектът на това чувство – младата жена, се появява в края на живота му, и то докато той гасне сред стените на манастира „Седемте престола“. Може би затова скепсисът е основната тоналност на тези неизвестни досега ръкописи. Но още по-изненадващо е еротичното звучене в някои от тях – то е съвършено различен нюанс в творчеството на Змей Горянин. Вероятно точно заради това еротично внушение (а може би и поради художествена самокритичност) той не ги преписва, за да ги остави в архива си.

Змей Горянин умира на 53-годишна възраст. Погребан е в двора на манастира „Седемте престола“. Творчеството му все още не е обстойно проучено. При една съвременна и обективна оценка обаче то може да заеме подобаващо място в литературната ни история. Много от епиграмите са актуални за всяко историческо време и в този смисъл са стойностни за националната ни литература. В тях искри великодушната усмивка на Змея – надживял с хумор и любов своите цензори.

Непубликувани стихове на Змей Горянин

Та ти си още палаво момиче
и непозната е скръбта за теб!
Живота ти е розово обкичен
и моята любов... ще бъде креп!

8. I. 57 г.

София

Ще сме сами, и в старата дъбрава
едничък славей ще ни пее!
Ела при мен и нека двама до забрава,
до болка нека устните да слеем!

12. I. 57 г.

София

– Аз знам, че ме обичаш! Но какво
те кара още с мен си играеш
и да наливаш в огъня масло?...
Изглежда... че и ти сама не знаеш.

13. I. 57 г.

София

– Ти помниш ли как бяхме само двама
с премрежени от страст очи?
– Да! Спомням си, че всичко бе измама,
но споменът е тъжен... и горчи!

13. I. 57 г.

София

Догарят вече въглени последни,
тъй както догоря ни любовта!?
По тялото пробягват тръпки ледни,
сърцето тръпне в скръб и самота,
нахлува студ и всичко се стопява,
дори тъгата мъчно си личи
във влагата, която се утайва
в безмълвно сведените ми очи!

14. I. 57 г.

София

Денят красив догаря
във пурпур кадифен,
в ръцете ми китара,
любимата – до мен!
В очите ни се палят
незнайните искри.
В гърдите ми се гаят
две момини гърди!

14. I. 57 г.

София

– Ела под старата кайсия
отново ний да полежим...
– Напразно! Скръб ще ни покрие
и не с любов ще се тешим!
– Нима сега съм тъй далече
от твоите хубави мечти?...
– Ти сам си образа отвлече
а времето лекува... и лети!

14. I. 57 г.

София

– Една любов ли ме измъчи,
един ли образ пожелах?
Тъй много обич съм излъчил,
тъй много... сам се обругах!

15. I. 57 г.

София

Очите ти са пълни с влага,
очите ти ме топят и зоват!
Защо целувката отлагаш,
та чувствата напразно да горят!

15. I. 57 г.

София

Много песни са написани
все за любовта,
но остана ненаписана
на сърцето песента!

15. I. 57 г.

София

...И всичко би било прекрасно,
едничка дума промълви!
Ще бъде всичко светло, ясно!...
Но ти мълчиш и казваш ми „Мълчи!“

15. I. 57 г.

София

Кой дръзна пак да критикува
това, що моят стих реди?
Или не знай, че може да отплува
в провинциалните среди!

18. I. 57 г.

София

– Ха, че кой би могъл да достигне
висините на престола мой?
– Хайде, хайде, Пепа ще ти смигне
и веднага ще тръбиш отбой!

17. I. 57 г.

София

Сам Бог проклел поетите бездарни
да врат в редакционен ад
и пишат стиховете календарни!
А даровитите? – Да мрат от глад.

19. I. 57 г.

София

Почива тук поет – Добичин,
възпял свине, кози, овце.
До него пък ще легне Бицин,
за мишките написал стихове!

19. I. 57 г.

София

Добре, че дойде пак Бай Вълчо,
та малко ред да въдвори
и от поезията тихомълком
дестина вълка отстрани.

20. I. 57 г.

София

Един прекрасен, кратък час,
изпълнен с горестна наслада,
обкичен с чудния ти глас
и мекий шум на листопада!

Един потеглящ мудно влак
и топла, дружеска раздяла!...
Обръщам се и срещам мрак
вещаещ идната раздяла!

5. XII. 56 г.

София

САМОТА

Животът си отива, ден след ден
се изтънява свилената нишка,
и аз ще си отида уморен,
печално тих, по-тих и от въздишка.

Обичах лудо хората, а те
направиха от любовта ми смешка,
тогава ми сърцето опусте
и скрих го под надгробна плоча тежка.

Подириха го мънички ръце
да го изпълнят пак с любовен пламък
и то повярва – клетото сърце —
повярва и разчупи своя камък.

Поде го пак кипящата вълна
и го понесе шеметно и с грохот —
и пак с насмешка малката жена
го хвърли, угасила жадна похот...

3. Г.

ПРОШКА

Аз мислех си: какво ли би било то
да бъда сам, без теб на този свят?
Могъл ли бих да понеса теглото
на ден без слънце – черен ден нерад!

И ето, че минават дни; и още
ще минат дни без радост, тъмни дни,
по-тъмни от онез безлунни нощи,
в които се душата ледени.

Защо бе всичко туй, което беше?
Нима за да се с теб изпепелим?
Нима защото всичко в нас гореше –
поискахме да го превърнем в дим?

О, колко много тегнещи въпроси,
а отговор един и все един:
животът сваля своите откоси
и между тях и ние с теб лежим.

Защо един друг днес да се виниме?
Защо съдбата двама да кълнем?
Тук пръстът Божи пак необозрим е
и длъжни сме глави да приведем.

И да простим горчивото страдание,
което двама пиеме сега,
и да стопим в самотност и мълчание
уви, безизходната си тъга...

3. Г.

ФИНАЛ

Ти не тъжи, за туй, което стана!
Не ще заглъхнат святите слова,
макар да бие тъжната камбана
над моята и твоята глава!

Не! Нямахме помежду нас измама,
а чист и светъл Божи богослов
и станалото бе не мелодрама,
а само туй, което е Любов!

3. Г.